

УДК:338.432:637.1 (477.42)

Данкевич Є.М., к. с.-г. н.

Інститут сільського господарства Полісся НААН України,

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА В УМОВАХ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. Вивчено та проаналізовано сучасні тенденції розвитку тваринництва в Житомирській області. Досліджено забезпеченість населення м'ясними продуктами. На прикладі інтегрованих сільськогосподарських підприємств розглянуто напрями відродження галузі м'ясного скотарства. Розроблено стратегію щодо подальшого формування і функціонування тваринницьких комплексів та оптимізації структури їх поголів'я. Запропоновано економіко-математичну модель для оптимізації виробничої структури скотарських підприємств.

Ключові слова: міжгалузева інтеграція, скотарські підприємства, виробнича структура, спеціалізація, економіко-математичне моделювання.

Summary.

Introduction. Meat sector has great socio-economic, organizational and technological importance for the national economy. It is a powerful source of livestock and side branches, including: crop, animal feed, biochemical, veterinary, and food processing. However, despite the crucial role of livestock in the agricultural sector, we must recognize that today there are negative trends recession and its effectiveness. The crisis resulted in a sharp decline in livestock animals, reducing meat production, its quality loss and the loss of foreign markets.

Results. Developing animal production should be the preferred specialized farms. They are able to provide people with quality products, livestock, while implementing and using effective technology maintenance and care of cattle, to ensure compliance with sanitary and veterinary standards. In these enterprises have opportunities to establish effective feed, balancing diets for digestible protein. They may introduce meat processing, creation of own distribution, avoiding mediation and full use of government support of beef cattle.

It is clear that the construction of modern livestock facilities, associated infrastructure, the use of advanced agricultural technologies and effective implementation of innovative projects in the agricultural farm *vysokotovarnyh* with sufficient material, financial and human resources. Therefore, it is necessary to create organizational and economic conditions of formation of the integrated economy based on economically sustainable enterprises, involving in this sector are in a difficult financial and economic situation.

Conclusions. An important task for today is to implement comprehensive measures aimed at radical improvement of the situation, namely the balance between production and import products that would take into account the interests of consumers and domestic producers, recovery of state support livestock as the leading industry, stimulating the development of systems with full closed cycle of production with the introduction of modern scientific research and technology, early implementation of the lease for the building in livestock farms, equipment procurement, purchasing high-quality breeding material, ensuring quality and cheap animal, animal feeds, which subordinate the crop breeding industry needs.

Keywords: interdisciplinary integration, pastoral companies, industrial structure, specialization, economic and mathematical modeling.

Постановка проблеми. Покращення рівня продовольчої безпеки держави на основі нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшення їх якості та збалансованості, а також забезпечення захисту інтересів вітчизняного виробника є стратегічним пріоритетом соціального та економічного розвитку України. У розв'язанні харчової проблеми продукція тваринництва, завжди займала провідні позиції. Протягом всього історичного періоду розвитку суспільства виробництво м'яса було і залишається одним з провідних завдань сільського господарства. М'ясопродуктовий підкомплекс має не тільки велике соціально-економічне, а й організаційно-технологічне значення для

національної економіки. Це потужне джерело розвитку тваринництва і побічних галузей, зокрема: рослинництва, комбікормової, біохімічної, ветеринарної, переробної та харчової [3].

Однак, не зважаючи на винятково важливу роль тваринництва у розвитку аграрного сектора економіки, необхідно визнати, що нині мають місце негативні тенденції спаду виробництва та його ефективності. Кризова ситуація у галузі призвела до різкого зниження поголів'я тварин, скорочення виробництва м'яса, погіршення його якості та втрати зовнішніх ринків. Складність економічної системи досліджуваного підкомплексу обумовлена функціонуванням сукупності

технологічно різних галузей і підприємств та необхідністю їх збалансованої взаємодії у процесі виробництва, переробки та реалізації м'ясопродукції.

Аналіз останніх досліджень. Питання розвитку галузі тваринництва привертає увагу багатьох вчених-економістів. Теоретичні та практичні аспекти розвитку м'ясного скотарства знайшли відображення у працях В.І.Бойка, М.В.Зубця, С.І. Іщука, В.Я.Месель-Веселяка, В.М.Микитюка, В.Г.Рижкова, Б.С.Прістера, С.С.Спеки Г.В.Черевка, О.М.Шпичака, П.В.Щепієнка та ін. Так, Лукінов І.І., Малік М.Й. звертають увагу на розв'язання сучасних проблем інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та підвищенню його економічної ефективності. Особливо акцентується увага на першочерговості нарощування обсягів виробництва продукції для задоволення потреб населення у м'ясі та м'ясопродуктах [1]. На думку Н.Г. Копитець, скотарство є однією із системоутворюючих галузей аграрної економіки, розвиток якої сприяє вирішенню продовольчої проблеми країни, фінансовій стійкості сільського господарства і більш повній зайнятості населення [6]. При цьому, значна частина питань, пов'язаних з дослідженням сучасних умов функціонування м'ясного підкомплексу в умовах міжгалузевої інтеграції та розробкою ефективних моделей його розвитку залишаються не розкритими та потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є розробка стратегії розвитку галузі м'ясного скотарства в умовах міжгалузевої інтеграції.

Результати досліджень. Скотарство є провідною галуззю тваринництва, що забезпечує основний обсяг виробництва молока й м'яса, споживання яких в Україні, та й у світі зростає швидше, ніж їх виробництво. У наступні роки попит на високоякісну яловичину буде випереджати пропозицію, тому варто очікувати і зростання закупівельних цін на цю продукцію. Економічно доцільним, у господарствах серед тваринницьких галузей, розвивати спеціалізоване м'ясне скотарство, а в галузі рослинництва – виробництво високоякісних і дешевих кормів для повноцінної годівлі сільськогосподарських тварин. Результати діяльності інтегрованих підприємств свідчать про наявність резервів підвищення ефективності тваринництва, особливо в Україні, де є всі сприятливі умови для розведення м'ясного скотарства.

Проте, з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин, цього не відбувається. Наявність природних передумов, ресурсів та інших можливостей ще не дає гарантій високого рівня продуктивних сил цього сектора економіки [4]. Необхідний відповідний економічний механізм функціонування залучених чинників виробництва.

В Україні у 90-х роках частка продукції тваринництва становила майже 55 %, а у 2012 р. – лише 35 %, переважно за рахунок вирощування птиці. У тих же 90-х роках статистично українець споживав на рік 68 кг м'яса та м'ясопродуктів, 373 кг молока, 272 штук яєць (табл. 1) [9]. Сьогодні, через низькі доходи наших громадян, ці показники удвічі менші, натомість зросло споживання картоплі, овочів та олії.

Таблиця 1

Споживання продуктів тваринного походження в Україні на душу населення з розрахунку на рік

Продукти	Фактично			Норми для забезпечення потреби	
	1990 р.	2002 р.	2012 р.	мінімальної	повної
М'ясо і м'ясопродукти, кг	68,2	32,6	52,4	50,0	80,0
в т.ч. яловичина	31,1	14,2	10,1	19,6	31,3
свинина	24,7	12,3	16,2	18,8	30,0
м'ясо птиці	11,1	6,2	22,1	10,4	16,7
Молоко і молокопродукти в перерахунку на молоко, кг	373,2	225,3	230,4	344,0	380,0
Яйця, шт.	272,0	209,0	275,0	240,0	290,0

Джерело: власні дослідження.

У зв'язку із недосконалою ціновою політикою, застарілими технологіями, відсутністю інвестиційних коштів поголів'я великої рогатої худоби щорічно зменшується. У переважній більшості вітчизняних підприємств організація дорощування та відгодівлі ВРХ перебуває на низькому рівні, домінують екстенсивні методи вирощування молодняка. Більшість м'яса яловичини одержується як супутній продукт при виробництві молока, при цьому енергоємність м'ясного скотарства на 60–70% менша, ніж молочного. Капітальні вкладення теж менші втриє-вчетверо, а витрати праці, відповідно, в 10–15 разів [8].

Важливим завданням на сьогодні є зупинення негативних тенденцій, що тривають у тваринництві. Для діючих виробників потрібно створити умови ефективного ведення господарської діяльності шляхом їх кооперування. Однак, для відновлення галузі, необхідно проектувати інтегровані комплекси що змогли б застосовувати сучасні технології та нарощувати поголів'я для забезпечення населення продуктами харчування. Зрозуміло, що будівництво сучасних тваринни-

цьких комплексів, створення відповідної інфраструктури, застосування новітніх агротехнологій та впровадження інноваційних проектів ефективно в агроформуваннях з достатнім рівнем матеріальних, фінансових і трудових ресурсів. Тому, необхідно створювати організаційно-економічні передумови формування інтегрованих господарств на базі економічно стабільних підприємств, залучивши до цього господарства що знаходяться в складному фінансово-економічному стані.

Відновлення поголів'я галузей тваринництва в умовах міжгалузевої інтеграції має супроводжуватися створенням раціональних розмірів ферм і комплексів [7]. Зокрема на сучасному етапі розвитку галузі молочного скотарства, як показав аналіз результатів діяльності інтегрованих господарств Житомирської області, раціональними розмірами доцільно вважати ферми з поголів'ям 400–800 корів [5]. При оптимальних розмірах ферм собівартість продукції знижується на 20–30%, продуктивність праці зростає у 2–2,5 рази, значно знижуються затрати праці (табл. 2.).

Таблиця 2

Ефективність виробництва продукції тваринництва інтегрованими сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області залежно від поголів'я тварин, 2012 р.

Вид продукції	Чисельність поголів'я	Затрати праці на 1 ц. люд год.	Товарність, %	Рівень рентабельності, %
М'ясо ВРХ	До 100	139	21	-22,56
	100-200	111	60	-19,55
	200-400	97	72	-20,41
	400-1000	93	79	15,99
	Понад 1000	90	81	15,65
Молоко	До 100	17	52	14,54
	100-200	13	70	14,54
	200-400	11	75	16,01
	400-1000	10	78	16,82
	Понад 1000	10	77	16,79

Джерело: власні дослідження.

У сільськогосподарських підприємствах де істотно скоротили або ліквідували поголів'я корів, чи склалися інші несприятливі умови для відтворення молочної худоби, на першому етапі варто створити молочні ферми на 100-200 корів з шлейфом, а на друго-

му – домогтись доведення до раціональних розмірів. Щоб наростити поголів'я корів, для інтенсивного виробництва продукції, необхідно забезпечити раціональне використання наявних тварин і максимально використати потенціал скотарства особистих се-

лянських господарств шляхом закупівлі у селян молодняка для поповнення основного стада.

Виробництво молока та яловичини може бути рентабельним при зростанні надоїв молока на корову до 6000 кг, середньодобових приростів молодняка великої рогатої худоби до 700 г при відповідних державних дотаціях з урахуванням паритету цін на тваринницьку продукцію і засобів виробництва для неї. Результати діяльності інтегрованих підприємств Житомирської області свідчать про наявність резервів підвищення ефективності тваринництва, особливо на Поліссі, де є всі сприятливі умови для розведення м'ясного скотарства. Відродження тваринництва, його стабілізація та розширене відтворення повинні набути масового характеру. Цьому має передувати організаційна робота по досягненню високого рівня спеціалізації галузі і продуктивності тварин, впровадження інноваційних технологій.

Перспектива у таких інтегрованих сільгоспідприємствах, з виробництва яловичини, які забезпечують технічне переоснащення наявних ферм та освоєння нових технологій, покращують умови виробництва і якість м'яса ВРХ. Прикладом можуть слугувати провідні інтегровані сільськогосподарські підприємства з розведення худоби м'ясних порід в Житомирській області: ПАФ "Єрчки", ПСП "Сокільча" Попільнянського району, СТОВ "Тетірське" Червоноармійського району, ПОСП "Зірка" Ємільчинського району, ТОВ "Осички" Радомишльського району, СТОВ "Племзавод Коростишівський" Коростишівського району.

При розвитку галузі тваринництва виникає велика кількість економічних процесів, які необхідно дослідити з точки зору їх прийнятності та раціонального розвитку. Серед них велику увагу привертають визначення: оптимальної структури стада при заданих темпах розвитку відтворення з урахуванням різної спеціалізації і обмежених витрат; найбільш раціональної спеціалізації тваринницьких галузей з урахуванням конкретних умов, особливо кормовиробництва, а також визначення структури стада при різній спеціалізації. Модель лінійного програмування можливостей нарощування поголів'я ВРХ може мати наступний вигляд.

$$F = \sum_{i=1}^n c_i x_i \rightarrow \max$$

$$\sum_{i=1}^n a_{ji} x_i \begin{cases} \leq \\ \geq \\ = \end{cases} b_j$$

$$x_i \geq 0, \quad i = \overline{1, n}, \quad j = \overline{1, m}, \quad \text{де:}$$

F – цільова функція, x_i – виробництво i -ї продукції, c_i – частка потреб i -ї продукції, a_{ji} – норма потреб у виробництві, b_j – обсяг j -го ресурсу, n – кількість продукції, m – кількість ресурсів.

У зоні Полісся, з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, можна утримувати 100–120 голів м'ясної худоби, у тому числі 37–40 корів. Прибуткове ведення скотарства на спеціалізованих інтегрованих підприємствах забезпечується при середньорічному поголів'ї на фермах з вирощування ВРХ 400–1000 гол. При моделюванні раціональних розмірів підприємств з виробництва молока і м'яса враховують фактичний рівень ефективності виробництва продукції залежно від концентрації поголів'я та передбачають використання розрахункового методу оптимальності.

Висновки. Розвиваючи галузь тваринництва перевагу слід надавати спеціалізованим високотоварним господарствам. Вони здатні забезпечити населення якісною продукцією тваринництва, при цьому впроваджувати і використовувати ефективні технології утримання та догляду за ВРХ, гарантувати дотримання санітарних і ветеринарних норм. В даних підприємствах є можливості для налагодження ефективного кормовиробництва, збалансування раціонів за перетравним протеїном. Ними можливе запровадження м'ясопереробки, створення власної мережі реалізації, уникнення посередницьких послуг та повне використання державної підтримки галузі м'ясного скотарства.

Розробляючи стратегію розвитку галузі м'ясного скотарства необхідно здійснити комплексні заходи, спрямовані на докорінне поліпшення ситуації, а саме: регулювання балансу між виробництвом та імпортом продукції, який би враховував інтереси споживачів та вітчизняних товаровиробників; відновлення системи державної підтримки тваринництва як провідної галузі; стимулю-

вання розвитку високотоварних комплексів із повним замкненим циклом виробництва (“від поля до столу”) із впровадженням сучасних наукових розробок та технологій; якнайшвидше впровадження лізингу у тва-

ринництві для будівництва ферм; закупівлі обладнання, придбання високоякісного племінного матеріалу.

Література

1. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва / С. П. Азізов // Економіка АПК – 2011. – №4 – С. 12-15.
2. Гапусенко Ю. Я. Світові тенденції та перспективи виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави / Ю. Гапусенко, Ю.В. Кернасюк // АгроІнКом. – 2007. – №11. – С. 54-59.
3. Гачкова В. В. Розвиток тваринництва в Україні через призму збалансованого використання ринку зерна / В.В. Гачкова // Науковий вісник НТЛУ України. 2010. – Вип. 20.8. С. 137-143.
4. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил: теорія, методи, практика. Вид. 4-е, доп. / Іщук С.І.– К.: Європ. ун-т, 2002. – 210 с.
5. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 2015 року / М. М. Дейсан [та ін.]. – Житомир: Рута, 2009. – 304 с.
6. Копитець Н.Г. Функціонування системи збуту продукції скотарства: теоретико-практичний аспект: монографія / Копитець Н.Г. – К.: ННЦ – АІЕ, 2007. – 210 с.
7. Люльченко М. Напрями прискореного розвитку м'ясного скотарства на Житомирщині / М. Люльченко, С. Слепа, М. Дородько // Тваринництво України. – 2004. – № 12. – С.16–18.
8. Месель-Веселяк В.Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 3-8.
9. Статистичний бюлетень Державного комітету статистики України “Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010, 2011 та 2012 рр.” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua